

Den norske idrettsmodellen – i utakt med tiden?

Kolbjørn Rafoss

Professor

Idrettshøgskolen, UiT Norges arktiske universitet

kolbjorn.rafoss@uit.no

Jan Ove Tangen

Professor

Institutt for friluftsliv, idrett og kroppsøving, Høgskolen i Sørøst-Norge

jan.o.tangen@usn.no

SAMMENDRAG

I artikkelen drøftes spørsmålet om den norske idrettsmodellen er i utakt med tiden. Vi svarer ja på spørsmålet. Dette skyldes en utdatert måte å tenke idrett og politikk på. Det foreligger en kulturell fortelling – den norske idrettsmodellen – som hindrer innsikt i og forståelse for nye trender og endringer i befolkningens fysiske og idrettslige utfoldelse.

Idrettsmodellen tar utgangspunkt i at idrett er for alle. Jo mer anlegg desto mer aktivitet, idrett er sunt, og toppidrett skaper breddeidrett. Modellen vektlegger også bestemte samarbeids- og finansieringsformer som både stimulerer og begrenser aktørenes handlingsrom. Forskning viser et annet bilde: et misforhold mellom idealer og realiteter – en modell i utakt med tiden.

Vi stiller derfor spørsmålet om i hvilken grad den norske idrettsmodellen er egnet for dagens og morgendagens forhold. Om det offentliges mål og visjoner skal realiseres tilfredsstillende, bør andre samarbeidsformer og støtteordninger vurderes. Og en ny kulturell fortelling må utvikles på grunnlag av ny kunnskap om hvordan politikere tenker.

Nøkkelord:

idrettspolitik, kulturelle fortellinger, familiemetafor, styringsregime, kommersialisering

THE NORWEGIAN SPORTS MODEL: OUT OF STEP WITH THE TIMES?

In this paper, we ask whether the Norwegian sports model is out of step with the times and find that the answer is 'yes' as a result of the outdated way sport and politics are considered. There is a cultural narrative about 'The Norwegian Model' that precludes growing trends and changes in the population's participation in exercise and sport.

The Norwegian sports model assumes that sport is for all; sport promotes good health and top-level sport motivates the population to be active. The model contains specific forms of collaboration and financing which both stimulate and restrict the agent's freedom of action. Research shows another picture; a mismatch between ideals and realities – a model out of step with the times.

In asking how suitable the Norwegian sports model is for the future, we find that if political goals and visions are to be realized satisfactorily, other forms of cooperation and financial support schemes are needed, and a new cultural narrative about sports in Norway has to be developed on the basis of new understandings of how politicians think.

Keywords:

sports policy, cultural narratives, family metaphor, governance, commercialization

INNLEDNING

Siden begynnelsen av 1990-tallet har det kommet tre stortingsmeldinger om idrett. Myndighetene var også før det opptatt av at befolkningen skulle få tilrettelagt tilbud for fysisk og idrettslig utfoldelse. I samarbeid med den organiserte idrettsbevegelsen og kommunene ble det utformet en omforent idrettspolitikkk hvor samarbeid, arbeidsdeling og finansiering skulle sikre at politiske mål ble nådd.

Den siste idrettsmeldingen til Stortinget – Meld. St. nr. 26 (2011–2012) – bærer tittelen «Den norske idrettsmodellen». Betegnelsen «Den norske idrettsmodellen» har lenge blitt anvendt innen norsk idrettspolitikkk for å betegne den måten styresmaktene, den organiserte idretten og markedet forholder seg til hverandre og utformer en idrettspolitikkk og blir enige om en arbeidsdeling. At den siste stortingsmeldingen om idrett bærer tittelen «Den norske idrettsmodellen», er derfor ikke overraskende. Valget av tittel har sikkert sammenheng med at det var Arbeiderpartiet som hadde makten da den ble lagt fram. Betegnelsen «den norske idrettsmodellen» kan derfor tolkes som en parafrase på Arbeiderpartiets beskrivelse av «den norske modellen», dvs. forholdet mellom staten/politiske styresmakter, arbeidstakerorganisasjoner og arbeidsgiverorganisasjoner (se for øvrig Heiret et al., 2003). Sagt på en annen måte: Betegnelsen «den norske idrettsmodellen» omfatter noe mer enn bare statens politikkk overfor idrettsfeltet.

Daværende kulturminister Anniken Huitfeldt redegjorde i en debattartikkel i VG 8. desember 2012 for departementets valg av tittel (Huitfeldt, 2012). Stortingsmeldingen er gitt navnet «den norske idrettsmodellen» fordi «... det er spesielt det vi får til her i dette landet». Kulturministeren trekker fram fire forhold som unike for den norske idrettsmodellen: «Folk er med», «Frivillig innsats», «Bredde og topp» og «Inkludering». Hun er innforstått med at det er store utfordringer bl. a. med frafall i ungdomsidretten og med

rekruttering av frivillige, men tror at «... den beste måten å møte dette på er å videreføre den norske idrettsmodellen med sine styrker og særtrekk». Eller som hun oppsummerer det i debattartikkelen: «Det er med bredden vi når toppen!».

I denne artikkelen vil vi vise at utfordringene i norsk idrett er langt større og mer komplekse enn hva daværende kulturminister og den meldingen hun sendte til Stortinget synes å være klar over. Det skal vi gjøre ved først å beskrive kort det styringsregimet og de typer samarbeid og arbeidsdeling som historisk har blitt etablert mellom det offentlige og den organiserte idretten og den omforente idrettspolitikken det resulterte i. Deretter peker vi i de tre påfølgende delene på misforhold mellom idealer og realiteter – en utakt – på de mest sentrale områdene i den norske modellen: deltakelse for alle, idrettsanlegg som virkemiddel, toppidrett som motivator for breddeidretten og bedret folkehelse.

Hvorfor har det blitt en slik utakt? Vi trekker fram noen mulige momenter for å forklare det. Ett moment er at idrettspolitikken og dermed de praktiske konsekvenser den resulterer i, påvirkes av formelle og uformelle prosesser. Et annet moment er at kapitalen eller markedet i sterkere grad enn tidligere preger idrettsfeltet og dermed gjør det vanskeligere å realisere en offentlig idrettspolitik. Et siste avgjørende moment i vår forklaring er at metaforer og kulturelle fortellinger definerer politiske aktørers refleksjoner og beslutninger. Vi tar utgangspunkt i Per Selles (1995) karakteristik av forholdet mellom det offentlige og idretten som en familierelasjon. Hans metaforbruk suppleres med teoretiske resonneringer fra lingvisten, metafor-teoretikeren og kognisjonsforskeren George Lakoff (2002, 2009; Lakoff & Johnson, 2003).

Vi konkluderer med at politikere, byråkrater og idrettsledere først og fremst agerer ut fra en kulturell fortelling om dem selv – den norske idrettsmodellen. Denne tenkemåten har over tid gjort aktørene mer eller mindre blinde for de mange samfunnsmessige endringer og utfordringer som har dukket opp. Resultatet er blitt en modell i utakt med tiden.

EN OMFORENT IDRETTSPOLITIKK

Den norske idrettspolitikken vokste fram som en integrert, og mange vil si en avgjørende, del av velferdssamfunnet etter krigen. Arbeiderpartiets maktovertakelse og flertall på Stortinget resulterte i et langvarig sosialdemokratisk styre med konsekvenser for statens forhold til den organiserte idretten (Goksøyr, Andersen, & Asdal, 1996). Planlegging og styring av samfunnsutviklingen var et sentralt element i den sosialdemokratiske politikken. «Arbeiderpartistaten som en velferdsstat var også en idrettsstat», hevder Slagstad (2011: 178). Dagens styringsregime ble dannet på bakgrunn av den økte oppslutningen om to idrettsforbund og behovet for finansiering av anlegg før krigen og dannelsen av en enhetlig idrett i Norge etter krigen, sammen med statens ønske om å støtte en samlet idrettsbevegelse (Rafoss, 2012). Behovet for nye anlegg var derfor bakgrunnen for at staten ønsket at overskuddet fra Norsk Tipping, som ble opprettet i 1946, i sin helhet skulle gå til utbygging av idrettsanlegg (Goksøyr et al., 1996: 48).

Det synes ikke å rå noen prinsipiell uenighet om visjoner, mål og virkemidler blant samarbeidspartene (Tangen, 2005), selv om det har forekommet både konflikter, kompromisser og konsensus (Rafoss, 2009). I stor grad er staten, kommunene og den organiserte

idretten omforente og forpliktet til gjensidig samarbeid, arbeidsdeling og samfinansiering av norsk idrett. Enigheten skyldes i stor grad at partene har sammenfallende *kjerneoppfatninger* (Sabatier & Jenkins-Smith, 1999). Sammenfall av – eller enighet om – kjerneoppfatninger er utgangspunkt og forutsetning for danning av ulike sammenslutninger eller nettverk av makthavere (policy-makers), innflytelsesrike aktører og ulike pressgrupper som sammen former sider ved vårt samfunn gjennom politisk handling.

På idrettsfeltet har vi gjennom analyser av statlige idrettsmeldinger, kommunale delplaner og idrettens handlingsplaner identifisert fire underliggende kjerneoppfatninger som deles av staten, kommunene og den organiserte idretten. De utgjør grunnpilarene i den norske idrettsmodellen. I stortingsmeldingene vektlegges for det første at idrett og fysisk aktivitet skal være for alle. For det andre at jo flere anlegg som bygges jo mer aktivitet vil det bli. For det tredje at fysisk aktivitet og idrett gir bedre helse. Den fjerde grunnleggende oppfatningen er at topp skaper bredde. Viktigst er kjerneoppfatningen om at anlegg skaper aktivitet. Dette virkemidlet utgjør nærmest et premiss for de tre andre. Jo flere anlegg, jo flere får delta. Jo flere anlegg, desto mer helse. Jo flere anlegg, jo mer topp og bredde. Norges idrettsforbund og Olympiske komité formulerer kjerneoppfatningene på sin måte. De hadde i perioden 2007–2011 en visjon om «idrett for alle» med hovedmålet «en åpen og inkluderende idrett». For perioden 2011–2015 var visjonen endret til «idrettsglede for alle». Men nå var hovedmålet «en åpen og inkluderende idrett» formulert som en «hovedutfordring». For inneværende periode (2015–2019) gjelder fortsatt visjonen, nå med hovedmålet «NIF skal arbeide for at alle mennesker gis mulighet til å utøve idrett ut fra sine ønsker og behov, uten å bli utsatt for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling» (NIF, 2015).

I den grad den norske idrettspolitikken skal være en politikk i takt med tiden, burde tidligere visjoner og mål, slik de kommer til uttrykk i de overnevnte kjerneoppfatningene, i hovedsak være realistiske og på vei til å bli realisert. Om ikke kjerneoppfatningene er realisert, burde dette vært løftet fram og drøftet i den siste idrettsmeldingen. I det minste burde det vært gitt anvisninger på hvordan man skulle kontrollere i hvilken grad den siste meldingens visjoner og mål var innfridd. Dette fordi ethvert politisk tiltak eller virkemiddel forventes å gi resultater. Normalt bør da staten følge opp med evalueringer. En vurdering av virkemidler bør avdekke både omfang og fordeling av virkningene (Ringstad, 1998). Positive og negative utilsiktede virkninger må også trekkes inn i analysen.

Staten har bare delvis gjort evalueringer av enkelte av idrettspolitikken virkninger. Sundbergutvalgets rapport fant ikke noen klar sammenheng mellom de statlige målene og idrettsorganisasjonens bruk av spillemidler (KKD, 2003). Riksrevisjonen påviste at måloppnåelsen målt som anleggsdekning er skjevfordelt både i fylker og mellom kommuner (Riksrevisjonen, 2009). Disse evalueringene bør imidlertid suppleres med mer omfattende analyser av om virkemidlet virker etter hensikten.

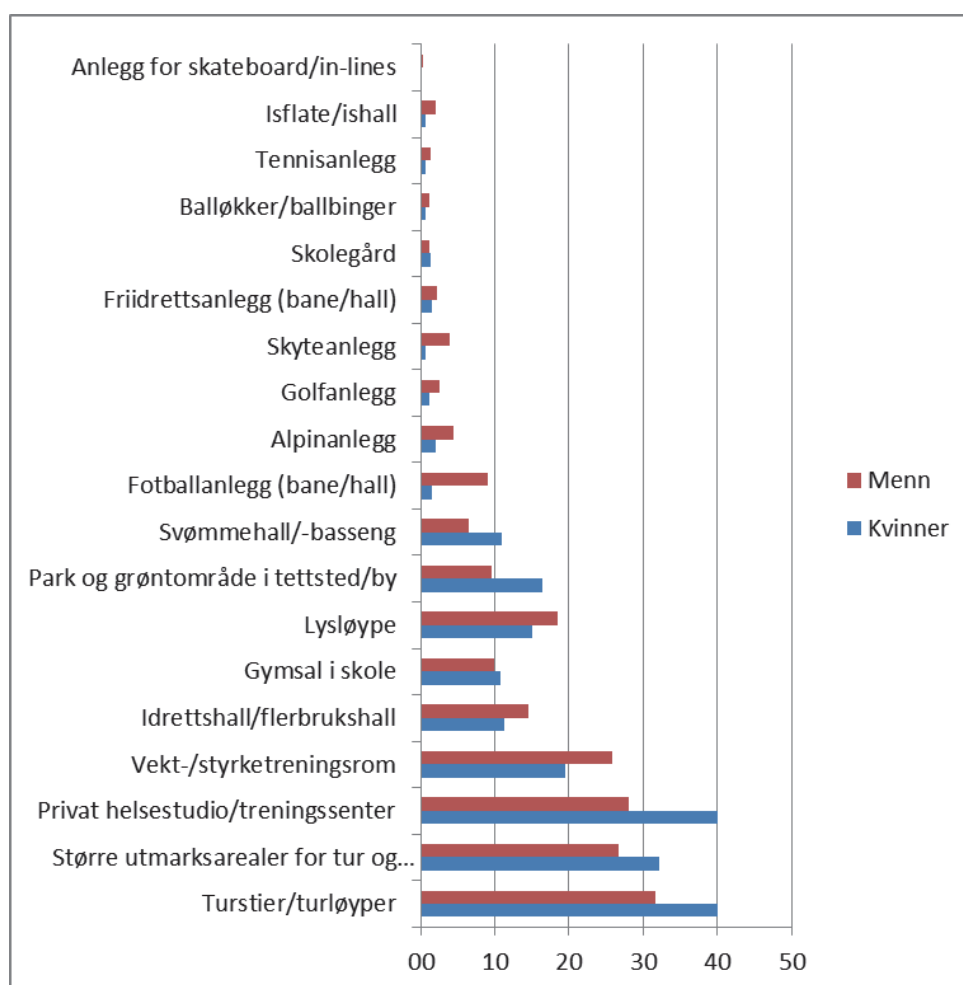
FYSISK AKTIVITET, IDRETT OG ANLEGG – FOR ALLE?

I det følgende skal vi først belyse hvordan målet om idrett og fysisk aktivitet for alle er realisert gjennom den organiserte idretten, og deretter se på den andre kjerneoppfatningen om at flere idrettsanlegg skaper større aktivitet.

I perioden 1989–2011 har det skjedd en endring som i hovedsak skyldes en sterk økning i uorganisert trening. I 1989 var det flere som hadde trent i idrettslag enn i private tilbud, mens det i 2011 var mer enn dobbelt så mange som hadde vært fysisk aktive ved private tilbud (Breivik, 2013: 100). Dette bildet blir enda tydeligere når vi ser på i hvilke sammenhenger folk har trent mest har endret seg i samme periode.

Trening på egen hånd er blitt viktigere som den sentrale organiseringsformen. I 2011 er det 42,9 prosent som angir denne treningsformen som viktigst fulgt av treningsstudio venner, og familie. Det mest bemerkelsesverdige er imidlertid den store økningen i trening i treningsstudio fra 5,1 til 18 prosent, og den tilsvarende nedgangen i andelen aktive i idrettslagene fra 16,9 til 6,6 prosent. Treningsentre og idrettslag har på mange måter byttet plass som tilrettelegger og aktivisering av breddeidrett for voksne (Breivik & Rafoss, 2012: 47).

Hvordan varierer anleggsbruken blant voksne og blant kvinner og menn i forhold til ulike anleggstyper?

Figur 1

Bruk av anlegg fordelt på menn og kvinner. Prosentandel av befolkningen over 15 år som bruker anlegg en gang eller flere i uka. 2011 (Rafoss & Breivik, 2012: 77).

Turstier, større utmarksarealer og private helsestudio er de mest brukte anleggene til trening og mosjon. En annen gjennomgående tendens er at tradisjonelle konkurranseanlegg som alpinanlegg, friidrettsanlegg, skyteanlegg, ballbinge, isflate, golfanlegg og tennisanlegg er lite brukt. Kvinner og menn bruker anleggene ulikt. Det er størst forskjeller mellom menn og kvinner i forbindelse med bruk av private helsestudio (-12 %), turstier (-8 %) og fotballanlegg (-7 %). For brukere av idrettshall/flerbrukshall og lysløype er kjønnsforskjellene mindre. Gjennomgående har tradisjonelle konkurranseanlegg en høyere andel mannlige brukere.

Halvparten av spillemidlene til anlegg har siden 2000 vært fordelt til de to anleggstypene: fotballanlegg og flerbrukshall (Meld. St. nr. 26 (2011–2012), s. 52). Har denne økte anleggsmassen ført til større anleggsbruk? Ser vi på endringene i anleggsbruken i perioden 1999–2011 blant regelmessige brukere, trer det fram et tydelig mønster. Anlegg som er lett tilgjengelige og kan brukes til individuell trening og mosjon har hatt en markant økning, mens tradisjonelle konkurranseanlegg har nedgang. Ser vi nærmere på den voksne befolkningens bruk av ulike anleggstyper en gang per uke eller oftere i perioden 1999–2011, er tendensen at bruken av tradisjonelle konkurranseidrettsanlegg er gått tilbake; altså mindre bruk av de anleggene som får mest offentlig støtte. Størst tilbakegang finner vi blant brukere av gymsal (-4,6 %), fotballanlegg (-2,8 %), flerbrukshall (-1,9 %) og ballbinge/ balløkke (-1,3 %). En annen tendens er økt bruk av anleggstyper som allerede i 1999 ble hyppigst brukt av befolkningen. Det er særlig den økte bruken av private helsestudio (+16,4 %), turstier (+ 11,1 %), lysløype (+9,5 %) og vekt- og styrkerom (+8,8 %) som indikerer vesentlige endringer i befolkningens anleggsbruk (Breivik & Rafoss, 2012). Dette indikerer at søknadsprosessen og finansieringen av anleggstyper er i utakt med tiden, dvs. lite tilpasset befolkningens endrete aktivitetsprofil.

Den norske idrettsmodellen vektlegger også integrering av minoriteter som en del av inkluderingsmålet. Gutter og jenter med minoritetsbakgrunn trener mindre i idrettslag enn majoritetsungdommen (Seippel, Strandbu, & Sletten, 2011). Trening på treningscentre viser en økning for ungdom med både majoritets- og minoritetsbakgrunn totalt sett. Den kraftigste veksten er blant minoritetsgutter. Forskerne konkluderer med det er en viss vekst blant jenter med minoritetsbakgrunn. For gutter med minoritetsbakgrunn er det en svakt fallende tendens de siste årene. Vår konklusjon er at den organiserte idretten har ikke lykkes helt med integrering av ungdom med minoritetsbakgrunn.

FYSISK AKTIVITET OG IDRETT ER BÅDE SUNT OG SKADELIG

For det offentlige er samfunnsnyttene ved fysisk aktivitet og idrett i første rekke knyttet til en mulig helsegevinst. I det store og hele viser forskningen at fysisk aktivitet og idrett er sunt. Men Engebretsen og Bahr (2001) analyserte skadeomfanget i organisert og uorganisert idrett. De konkluderte med at slik aktivitet var skadelig, men sunn. De hevdet også at det norske samfunnet ikke bruker for mye penger på idretten, men snarere for lite. Gevinsten er uomtvistelig.

Tiltak og anbefalinger for å bedre helsen gjennom fysisk aktivitet og idrett foreslås i flere offentlige dokument, bl. a. i «Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005–2009» og i «Hand-

lingsplan for et bedre kosthold i befolkningen 2007–2011». Myndighetene ønsker at de som er fysisk inaktive blir aktive og at de som er delvis aktive fortsetter å være det, eventuelt øker sitt aktivitetsnivå. Det anbefales at voksne og friske eldre er fysisk aktive minst 30 minutter hver dag med moderat til høy intensitet. Barn og unge bør være aktive minst 60 minutter hver dag.

Som vist foran framtrer det et mønster hvor den største andelen av befolkningen driver egenorganisert trening på enkle og lite kostnadskrevenne anlegg. En femtedel er aktive på treningssentre som er privat finansiert. En mindre del av befolkningen utøver organisert idrett i til dels kostnadskrevenne anlegg; anlegg i hovedsak finansiert av det offentlige. Et spørsmål som melder seg i forlengelsen av dette er om dette den mest kostnadseffektive måten å bruke offentlige midler på når folkehelse er det viktigste målet.

Samfunnsøkonomisk oppfattes fysisk inaktivitet ugunstig og fysisk aktivitet gunstig. Men det finnes få studier tar opp både nytte- og kostnadsaspektet. Ifølge Folkhälsopolitisk rapport fra Statens folkhälsoinstitut (2010) koster sykdommer relatert til fysisk inaktivitet 7 milliarder SEK hvert år. Sykdommer relatert til overvekt koster samfunnet 18 milliarder SEK hvert år. Helsedirektoratet har foreslått å gjennomføre samfunnsøkonomiske analyser for å verdsette den netto helsegevinsten ved å øke befolkningens fysiske aktivitetsnivå. «Et menneske som går fra å være fysisk inaktiv til å være fysisk aktiv vil statistisk sett få en betydelig helsegevinst i form av redusert sykdom, økt livskvalitet og økt levealder» (Sælensminde, 2008: 3). Ved å få flest mulig til å bli fysisk og idrettslig aktiv, antas det at store utgiftsposter i samfunnets helse- og velferdsregnskap kan reduseres og betydelige velferdsgevinster påregnes.

Det anbefales å bruke «statistiske leveår med full helse» som enhet i nytte–kostnadsanalyser (Sælensminde, 2007). For samfunnets verdsetting av et statistisk leveår med full helse, foreslår direktoratet kr 500 000 (1 QALY). Fysisk aktivitet i tråd med myndighetenes anbefalinger over en periode på 40 år vil derfor kunne gi seks leveår med full helse (QALYs). Nåverdien av de positive helseeffektene (velferdsgevinstene) av fysisk aktivitet kan da anslås konservativt til «... i størrelsesorden 3 millioner kroner per person som går fra å være fysisk inaktiv til å bli fysisk aktiv» (Sælensminde, 2008: 11). Fysisk aktivitet og idrett har derfor et stort potensial for å være samfunnsøkonomisk viktig.

Dersom delen av befolkningen som ikke tilfredsstiller myndighetenes anbefalinger om 30 minutter daglig fysisk aktivitet blir aktivisert, kan samfunnet oppnå en velferdsgevinst på 239 milliarder per år (Helsedirektoratet, 2014). Treningssenterbransjen hevder at den i 2013 fikk aktivisert 134 000 personer som ellers ikke ville vært fysisk aktive (Thideman & Winkelmann, 2013) – en aktivitetsmengde som utgjør en velferdsgevinst på 15,9 milliarder kroner. Norges golfforbund har fått dokumentert at hver ny golfspiller representerer en brutto helsegevinst med en nåverdi på over 1 million kroner over et 40 års perspektiv (Tangen, 2013).

Det er også en kostnadsside ved å øke befolkningens fysiske og idrettslige utfoldelse. Samlet bidrar det offentlige med nærmere 20 milliarder kroner årlig for at befolkningen skal kunne drive fysisk utfoldelse (Tangen, 2013). Om man setter kostnadene ved spesifikke aktiviteter opp mot helsegevinstene for de samme aktivitetene, antydes det at nåverdien på netto helsegevinst er størst for turgåing med nærmere 2 millioner kroner per aktive turgåer

over en 40 års periode. For hver aktive golfer og skiløper er gevinsten nærmere en halv million kroner, mens hver aktive fotballspiller representerer et tap på over 1,5 millioner kroner. Det siste på grunn av de høye skadekostnadene (Tangen, 2013).

Forskning som kan dokumentere hvilke aktiviteter som er mest samfunnsøkonomisk effektive med henblikk på å skape folkehelse, både organiserte, uorganiserte og kommersielle, bør være av stor interesse for myndighetene å få gjennomført.

TOPP SKAPER BREDDE

Forholdet mellom topp og bredde er mye debattert, men forskningsmessig lite dokumentert. På den ene siden hevdes det at breddeidrett er grunnlaget for toppidrett (jf. kulturminister Huitfeldts kronikk som ble nevnt innledningsvis). På den annen side er det en allmenn oppfatning at toppidrettsutøvere er idoler som motiverer barn og unge til å drive idrett. Begge oppfatningene gjør seg gjeldende i det norske samfunn generelt og på det idrettspolitiske feltet spesielt. Men de er vanskelige å dokumentere forskningsmessig. Den forskning som foreligger, sår tvil om at toppidrett skaper breddeidrett (Hanstad & Skille, 2010; Ommundsen, 2011; Storm, 2011). Få idretter opplever økt tilslutning når utøvere hevder seg i toppen internasjonalt. I den grad topp likevel skaper bredde, bør toppidrettens rolle som identitetsskaper og bidragsyter til en positiv prestasjonskultur i det norske samfunn dokumenteres om det fortsatt skal være legitim politikk å støtte toppidretten.

Loland (2011) er ikke uten videre sikker på at toppidretten kan forsvares verken som underholdning, som kulturell identitetsskaper eller som formidler av sunne verdier og god moral, slik den norske idrettsmodellen forutsetter. Underholdningsidretten formidler både idealbilder og skrekkbilder. Det som kan legitimere statlig støtte er toppidrettens perfektjonisme. Loland hevder at toppidretten uttrykker perfektjonistiske idealer som prestasjonsorientering, framskrittstro, individualisme, likheter i muligheter og meritokrati. Men perfektjonismen må oppnås uten fysisk og psykisk manipulering. De mange dopingskandaler, anklager om kampfiksing og korrupsjon som rapporteres, sår tvil om realismen i idealene.

Studier av Augestad og Bergsgard (2007) og Augestad (2011) problematiserer dette ytterligere ved å peke på hvordan vitenskapens inntreden bidrar til grensesprengning og grensedraining i toppidretten. De trekker fram gliprosjektet og høydeprosjektet som eksempler. Siden 1989 har norsk idrett brukt 20 millioner kroner for å finne fram til hvordan man skal få best mulig glid; det være seg på ski, skøyter eller i båt. Høydeprosjektet har undersøkt hvordan man kan dra opp i høyden, eller simulere effekten av trening i høyden ved å benytte såkalte høydehus. For å kunne nyttiggjøre seg dette best mulig uten å sette utøvernes liv og helse på spill, må vitenskapen også avklare eller bestemme kroppens tålegrense. Forfatterne hevder at vitenskapens bidrag til produksjonen av idrettsprestasjoner minner om taylorismen, dvs. vitenskapelig ledelse av industriproduksjon.

Idrettens «skyggesider» synes å være en uunngåelig konsekvens av idrettens egenart og funksjon i det moderne samfunn (Heinilä, 1982; Hoberman, 1992; Tangen, 1997). Som alle sosiale systemer har idretten innebygget en hyperbolsk tendens til å maksimere

seiersmulighetene, også ved å ta «innersvinger» som f. eks. doping (Tangen, 2004). Schimank (2005) hevder at toppidrettens autonomi og kobling til andre samfunnsområder som økonomi, politikk og media skaper både en kvantitativ og kvalitativ vekst i toppidretten. Dels øker antallet tilskuere og idrettsevenementer kraftig. Og dels bedres prestasjonene kvalitativt samtidig som forventningene til prestasjonene øker, i og utenfor idretten. Doping blir en uunngåelig konsekvens, men med et mulig tap av legitimitet og finansiering i samfunnet.

FORMELL OG UFORMELL POLITIKK

Ut fra det om er sagt foran kan det vanskelig hevdes at kjernen av idrettspolitiske visjoner og mål i den norske idrettsmodellen er innfridd. Det er da viktig å spørre: hva skyldes dette?

Et svar er at det har skjedd en forskyvning fra «government» til «governance», dvs. fra formell til uformell politisk påvirkning, i den norske idrettspolitikken. Det at norsk idrett er organisert med to linjer, en særforbundslinje (SF-linja) og en Norges idrettsforbundslinje (NIF-linja), åpner opp for ganske komplekse og uoversiktlige påvirknings- og beslutningsprosesser, gjennom både formelle og uformelle kanaler.

Flere studier av beslutningsprosesser knyttet til fordeling av spillemidler til anlegg og aktivitet har avdekket hva som gir og hvem som har makt i anleggspolitikken (Nenseth, 2009; Rafoss, 2015; Waldahl, 2009). Bergsgard, Nødland og Seippel (2009) refererer til undersøkelser som viser hvor viktig slike uformelle kanaler for anleggspolitisk påvirkning er blitt, særlig når det dreier seg om å realisere store anleggsprosjekter. Nenseth (2009) viser i en undersøkelse at det også skjer på kommunalt nivå. Selv om det finnes formelle prosedyrer og klare retningslinjer for hvorledes søknader om anlegg skal ordnes i en kø, påvirkes både rekkefølgen i køen og størrelsen på bevilgningene av mer uformelle prosesser. Nenseth bruker et governance-perspektiv for å analysere samspillet og samhandlingen mellom offentlige og private aktører. Hun mener at dette perspektivet i særlig grad fanger opp «... de aktørene som selv har vært pådrivere for å komme seg inn i planprosesser i en situasjon der offentlige myndigheter har trukket seg tilbake i gjennomføring av utbyggingsprosjekter» (Nenseth, 2009: 169). Spriket mellom idrettspolitiske målsetninger og satsingen på kunstgress på bekostning av svømmehaller i Oslo kommune forklares blant annet gjennom dette. Bergsgard et al. (2009: 150) dokumenterer at flere idrettsprosjekter som «... finansieres av spillemidler med kommunale anbefalinger og kommunal støtte påvirkes også av lokalpolitiske prosesser bestående av nettverksforbindelser, lobbying og til tider 'innovative' løsninger».

Idrettslaget er sentralt i både nettverksbygging og lobbying. I større anleggsprosjekter påvirker ulike typer nettverk politikken både «frontstage» og «backstage». Med henvisning til Delaney og Eckstein (2004) understreker Bergsgard og hans medforfattere at slike nettverk eller «growth coalitions» er mest effektive om de jobber i det stille bak lukkede dører. Dette peker i retning av at det blir vanskeligere og vanskeligere å kunne realisere det idrettspolitiske målet om at «... anleggsmassen bør tilpasses befolkningens aktivitetsnivå». Dermed framstår visjonen om idrett og fysisk aktivitet for alle som utopisk,

ettersom særinteresser synes å få større innflytelse på utfallet av de anleggspolitiske prosessene.

Aars og Fimreite (2005) har avdekket hvordan formelle og uformelle prosesser truer demokratiet i sin alminnelighet. En overgang fra government til governance kan svekke institusjonelle ordninger som er avgjørende for demokratiet og legitimeringen av politiske prosesser. Særlig peker de på hvorledes governance-nettverk kan medføre at allmennheten ikke får innsyn i eller har kontroll med de politiske prosessene, og at nettverkene dermed ikke stilles til ansvar for de beslutninger de har tatt eller frambrakt. Demokrati- og maktutredningen går så langt som til å hevde at det representative demokratiet brytes ned (Selle & Østerud, 2006), noe som også er funnet i den organiserte idretten (Enjolras & Waldahl, 2009). Rommetvedt (2005) knytter demokratiproblemet til en overgang fra korporatisme til pluralisme. Den politiske deltakelsen endres fra korporatistisk representasjon til parlamentarisk og administrativ lobbyisme. Antallet potensielle og reelle deltakere i ulike nettverk øker. Det gjør forhandlinger og kjøpslåinger vanskeligere. Disse endringene i det politiske feltet slår også inn i det idrettspolitiske feltet.

En viktig konsekvens i dette (ny)-pluralistiske samfunnet er at de politiske nettverkene i større grad må argumentere for at ideer eller tiltak har en videre og mer allmenn nytte. De som kan vise til eller argumentere for at deres forslag fremmer allmenne interesser, f. eks. at et idrettsanlegg kan brukes av flere brukergrupper og ulike idretter, vil ha større sjanse for å bli akseptert enn andre. Bergsgard og Rommetvedt (2006) viser til en økende avkorporatisering og avsegmentering i norsk politikk de senere årene og hvordan den sistnevnte særlig har endret beslutningsveiene på det lokale planet. Ifølge forfatterne har vi nå fått et mer mangfoldig og motsetningsfylt idrettsfelt, hvor det åpnes opp for langt flere interessekonflikter og konflikter. Vi er enig med Bergsgard (2011), som hevder at den organiserte idrettens rolle som premissgiver på alle nivå overfor et passivt statsapparat skaper dissonans og ubalanse i den norske idrettsmodellen.

Verken byråkrater, politikere, idrettsledere eller forskere har tatt tilstrekkelig inn over seg markedets økte innflytelse på befolkningens preferanser for fysisk og idrettslig utfoldelse og dermed forutsetningene for å realisere idrettspolitiske mål og visjoner. Det er noe overraskende, i og med at flere samfunnsvitenskapelige studier har påvist hvordan stat og marked i de siste tiårene har blitt vevet tettere sammen og endret den offentlige styringen av ulike samfunnsområder (Aars & Fimreite, 2005; Tranøy & Østerud, 2001; Østerud, Engestad & Selle, 2003) I den sivile sektor er dette beskrevet som at sivilsamfunnet er klemmt mellom stat og kapital (Trägårdh, Selle, Skov Henriksen & Hallin, 2013).

KAPITALENS INNTOGSMARSJ

I styringspolitiske dokumenter fra både NIF og det offentlige blir idrettens relasjoner til markedet omtalt, men ikke særlig problematisert. Den organiserte idretten forsøker gjennom eget lovverk å regulere forholdet til næringslivet gjennom avtaler (NIF-loven 2015 § 13). Idrettens frie stilling skal sikres, og ingen avtaler skal inngås som bryter med norsk idretts regelverk eller etiske grunnverdier, er grunnprinsippet for idrettens forhold til næringslivet. I Meld. St. nr. 26 (2011–2012) – *Den norske idrettsmodellen* – behandles

forholdet mellom idrett og marked særlig under kapitteloverskriften «Idrett og næring». Det slås fast at idretten utgjør en økonomisk virksomhet av betydelig omfang, og at det er store kommersielle interesser knyttet til deler av idretten. Idretten tiltrekker seg betydelige sponsormidler, samt at det er en tett kobling mellom idrett og næring i sammenheng med gjennomføring av store idrettsarrangement og bygging av større idrettsanlegg.

Det er imidlertid et påfallende fravær av refleksjoner over hvorledes koblingen mellom idrett og marked skaper idrettspolitiske utfordringer. I den grad de foreligger, er de politiske refleksjonene knyttet til hvorledes den organiserte idretten skal kunne bevare sine særtrekk og ideelle verdigrunnlag. Det er vanskelig å finne studier av hvordan kobling mellom idrett og næring påvirker forholdet mellom stat og idrett og realisering av den statlige idrettspolitikken.

Forholdet mellom idretten og markedet har nesten utelukkende blitt studert av økonomer og medieforskere. Få idrettspolitiske studier tar opp problematiske og utfordrende sider ved relasjonene mellom idrett, politikk og økonomi. I en studie av Heinzerling og Rommetvedt (2002) analyseres imidlertid planlegging og bygging av større idrettsanlegg i lys av begreper som planer, penger og partnerskap. De viser hvorledes anleggsetableringer kommer i konflikt med jordvern, plan og bygningslov, at krav om at spillemidler ikke kan gå til næringsvirksomhet osv. Løsningen var for enkelte byggeprosesser å etablere et partnerskap med næringsinteresser for å få tilstrekkelig kapital til å renovere et gammelt (Bislett) og bygge et nytt anlegg (Stavanger stadion). Denne danningen av nettverk og partnerskap mellom næringslivet, idretten og det offentlige er kjent fra anleggsprosesser i utlandet, og er nå på vei inn i det norske samfunnet med de utfordringer det innebærer (Bergsgard, Nødland & Seippel, 2009).

En annen markedsmessig utfordring blir beskrevet av Enjolras (2001). Han dokumenterer at over 60 prosent av inntektene i lokale idrettslag er kommersielle inntekter, mens kun noe over 7 prosent kommer fra offentlige bevilgninger. Denne formen for kommersialisering på det lokale nivået vil kunne innebære en verdikonflikt, true idrettens autonomi og sette idrettens sosialiseringsfunksjon under press. Enjolras, Seippel & Waldahl (2011) følger opp problematikken og påpeker at når klubber og lag blir avhengige av inntekter fra markedet, kan det prege lagets uavhengighet og interne demokratiske prosesser. Særlig problematiserer de hvordan nærmere 50 prosent av frivillig arbeid genererer markedsinntekter, og spør om dette skaper avhengighet og maktutøvelse som er uheldig. Forfatterne svarer ikke uttømmende på sine egne spørsmål. De hevder imidlertid at effekten av de økonomiske transaksjonene dempes av de sosiale bindingene som er forankret i frivilligheten. Et spørsmål forfatterne ikke drøfter, er muligheten for å realisere offentlig politikk lokalt gjennom idrett med et så sterkt innslag av markedsinntekter.

Økt kommersialisering er kanskje et større problem på særforbunds nivå, hvor forbundene i større grad må balansere interne og eksterne krav og forventninger. Forholdet til både politikk og økonomi innebærer at organisasjonen må hankses med flere typer forventninger og logikker som kan skape styringsproblemer. Steen-Johnsen (2011) viser hvordan Norges Skiforbund møter forventningene med å operere ut fra tre ledelseslogikker: den frivillige amatørlogikken, den politisk-administrative logikken og den profesjonelle forretningslogikken. Både prosesser og enkeltbeslutninger kan ha innslag av alle tre logikkene. Det skaper spenning, uklarhet og frustrasjon. Logikkens virkning kan slå

både positivt og negativt ut. Dels kan det bedre legitimiteten til forbundet i ulike deler av omgivelsene, og dels kan det føre til tap av grasrotkobling og tap av profesjonalitet, hevder Steen-Johnsen. Dette presset forsterkes gjennom etableringer av «private» (kommersielle) skilag som Team Manpower, Team United Bakeries, Team Centric osv. (Hansen, 2011).

Tangen (2009) hevder at demokratiet, som et maktpotensial på grunnplanet i den organiserte idretten, utfordres av andre maktformer så som byråkrati, meritokrati, teknokrati, timokrati (makt sprunget ut av formue) og sportokrati (makt forankret i idrettens egen logikk). Dette kommer til uttrykk i idrettsinterne diskusjoner og beslutningsprosesser på lokalt nivå, i idrettslag og klubber. Ikke minst vil økonomiske argumenter, vevet sammen med idrettens logikk om å prestere stadig bedre, kunne utkonkurrere bl. a. demokratiske argumenter i beslutningsprosesser. Gammelsæter (2011) spør om kommersialiseringens logikken i norsk fotball kan bremses av andre institusjonslogikker så som idealisme, indrestyring, identitet, entreprenørskap, politikk og byråkrati. Svaret hans er så langt et betinget ja.

I 2012 mottok den organiserte idretten 2,9 milliarder kroner i sponsorinntekter, dvs. ca. 73 prosent av hele sponsormarkedet på over 4 milliarder. Salg av medierettigheter er ikke medregnet. Videre har omsetningen av sportsrelaterte produkter steget betydelig de siste årene, i takt med den økte fysiske og idrettslige aktiviteten i befolkningen. Og ikke minst har globale spillerselskapers forsøk på å etablere seg på det norske spillemarkedet skapt nye muligheter og utfordringer. Spillerselskapene truer finansieringen av enerettsmodellen. Det store spørsmålet er hvorvidt både NIF og dets særforbund fortsatt vil stille seg bak enerettsmodellen, eller om løfter om store inntekter blir for fristende.

Det har også vært en formidabel økning på prisen for senderettigheter, omgjøring av klubber til AS, bruk av fysisk aktivitet og idrett som tilbud innenfor turist- og reiselivsnæring (Teigland, 2000), arrangement og konkurranser som virkemidler for å utvikle byer og områder som i forbindelse med OL-søknader osv. (Zimbalist, 2015). Det kan ikke være tvil om at kapitalens økende innflytelse, både i nasjonal og internasjonal idrett, preger både idrettsfeltet generelt og relasjonen mellom idrett og politikk spesielt (Nauright & Schimmel, 2005).

METAFORER OG KULTURELLE FORTELLINGER

I et foredrag i 1992 spurte Per Selle om idretten og det offentlige er en *familie*. Han svarte bekreftende på spørsmålet, først og fremst fordi han fant at relasjonen mellom idretten og det offentlige var sterkt preget av integrasjon, nærhet, kontroll og tillit slik man finner det mellom familiemedlemmer (Selle, 1995). Selles ambisjon var å undersøke «... måten den 'frie' og 'uavhengige' idretten er kopla til det offentlige på ...» (1995: 336). Han mente at forholdet mellom idretten og det offentlige var preget av en langt større nærhet og intimitet enn hva som var vanlig mellom andre organisasjoner og det offentlige. Idretten hadde tett og fortrolig kontakt med politiske og administrative organ, både lokalt og sentralt. Ikke bare hadde idretten en større evne til å nå fram til viktige beslutningstakere ved hjelp av lobbyister og organisasjonsfolk. Idretten hadde også klart å få «sine folk» på begge sider av bordet på kommunalt nivå, og inn i departement og forvaltning på sentralt nivå. Slik

personlige overlapp og dobbeltroller synes ikke å ha skapt noe legitimitetsproblem. Denne nærheten og intimiteten gjorde råd og utvalg overflødig for å avklare politiske og økonomiske problem på idrettsfeltet, hevdet Selle. Som i alle «familier» var det av og til uenighet om – og til dels konflikt rundt – viktige spørsmål. Men i idrettsfamilien diskuterte og løste man problemene innad i «familien», noe man fritt kunne gjøre på grunn av «... manglande allmenn politisk interesse» (1995: 350). Idrettsfamilien fikk derfor i stor grad legge premisser og definere innholdet i idrettspolitikken uten innblanding fra andre.

Men Selle var også opptatt av, ja, nærmest bekymret for, idrettens forhold til markedet. Han pekte på hvordan den sterke kommersialiseringen og konsentrasjonen rundt toppidrett førte til viktige forskyvninger i verdigrunnlaget i idretten og de konsekvenser det hadde for selve organiseringen av idretten og dermed for den samfunnsoppgave idretten var tiltenkt. Lett retorisk spurte han: «Kor ulike verdier kan leva saman i ein og same organisasjon over tid? ... Kan idrettsrørsla vera næringslivsorganisasjon, offentleg organ og frivillig organisasjon på ei og same tida, innanfor ein og same organisasjon?» (1995: 337).

Tross tekstens essayistiske form og familiemetaforens tentative anvendelse, har foredraget vært en standardreferanse for idrettspolitisk forskning i Norge. Muligens var Selle inspirert av andre forskeres bruk av familiemetaforen. Det vet vi ikke, men vi mener det er relevant å se nærmere på familiemetaforen i lys av en annen politikkforskers bruk av metaforen: George Lakoff. Sistnevnte er også – som Selle – opptatt av verdigrunnlaget for politikk og politikkkutforming. Langt mer systematisk og dyptpløyende analyserer han politiske verdier og beslutninger i lys av begreper som «metaphors we live by» (Lakoff & Johnson, 2003), «moral politics» (Lakoff, 2002) og «cultural narratives» (Lakoff, 2009).

Metaphors we live by – først utgitt i 1980 – endret vår forståelse av metaforer og deres rolle for refleksjon over og erkjennelse av den fysiske, psykiske og sosiale verden. Metaforene former våre opplevelser, erfaringer og handlinger uten at vi legger merke til det, hevder forfatterne (Lakoff & Johnson, 2003). Boken la grunnlaget for videre studier, blant annet av amerikansk politikk. I boken *Moral politics: How liberals and conservatives think* viser Lakoff hvordan moralske kategorier danner «systemer». «A moral system defines how one views the world, how one comprehends hundreds of events, great and small, every day» (Lakoff, 2002: 162). Han argumenterer for at amerikansk politikk baseres på familiemetaforen. Regjeringsmakten oppfattes som en forelder, og borgerne som barna. De konservatives moralske kategorier sammenfattes i metaforen «den strenge far». De liberale på sin side har et moralsystem som er forankret i metaforen «den ansvarlige forelder». Disse moralsystemene ligger til grunn for alle politiske refleksjoner, forhandlinger og beslutninger de respektive politiske grupperinger foretar. Den strenge far støtter og beskytter familien, samtidig som han oppdrar barna til å vite forskjellen på rett og galt. Den ansvarlige forelder vektlegger omsorg, positive relasjoner til andre, empati og forståelse samt å lære selvdisciplin. Disse to metaforene gir opphav til veldig forskjellige moralske prioriteringer og dermed politikk. De sammenfatter to syn på verden i ett enkelt bilde – familien: et bilde som i sin tur resulterer i politiske beslutninger og konkrete tiltak som rammer den amerikanske befolkning.

I 2009 omskriver Lakoff noen av begrepene sine og introduserer blant annet begrepet «cultural narratives». Begrepet dekker omtrent det samme som «moral systems» (2009).

Lakoffs hovedargument er at kulturelle narrativer brukes ubevisst når vi tenker på sosiale forhold, enten det er politikk, økonomi eller idrett og fysisk aktivitet. Mennesker er ikke kun fornuftige, logiske og faktaorienterte. Ifølge Lakoff er vi i større grad irrasjonelle og emosjonelle: vi beslutter i stor grad ubevisst og ut fra pasjon.

Selles beskrivelse av «idrettsfamilien» kan enkelt tolkes som en ramme for idrettspolitisk tenkning og handling i den kulturelle fortellingen om velferdsstaten. Hans framstilling peker på sentrale roller (idrettsledere, statsråder, byråkrater, kommunepolitikere), relasjoner (intimitet, nærhet, uenighet, konflikt) og scenarier (begge sider av bordet, manglende politisk interesse). Selle selv diskuterer i liten grad familiemetaforens anvendelse, relevans og treffsikkerhet. Det er nærliggende å spørre: Er relasjonene mellom idretten og det offentlige det samme som relasjonene mellom foreldre og barn, slik Lakoff beskrev amerikansk politikk? Eller er relasjonene mer som mellom likeverdige partnere eller ektefeller?

Hva med markedet i form av utstyrproducenter, sponsorer og rettighetskjøpere? På tross av at Selle hevder at markedet har betydelig effekt på idrettens verdigrunnlag, inkluderes ikke markedet i familiemetaforen. Det kunne vært nærliggende å drøfte om markedet inngår i «familien» som en av to «forsørgere»: den som sørger for at familien har «mat på bordet» (dvs. finansierer den idrettslige aktiviteten), mens det offentlige er den andre «forsørgeren» som sørger for «tak over hodet» (dvs. idrettsanlegg) som «barnet» (idretten) kan føle seg trygg i. Men markedet kan også sees på som en «forfører» (rolle) som frister en av familiemedlemmene til et lite «sidesprang» (relasjon) med fare for at «familieidyllen» (scenario) rakner og familien oppløses (Bergsgard & Rommetvedt, 2006).

Selle berører ikke slike muligheter. Selles påpekning av «familieforholdene» i norsk idrettspolitikk og Lakoffs teori om hvordan politikere tenker politikk, åpner for en forståelse av og forklaring på hvorfor de politiske aktørene ikke tar inn over seg konkrete samfunnsmessige realiteter, men vedblir å operere ut fra den norske modellen som unik. Modellen – som en kulturell fortolkningsramme – vil fortsette å virke inn på politiske aktørers refleksjon og agering uten at de er seg det bevisst. Det kan føre til at idrettspolitikken blir mer og mer i utakt med tiden.

På grunn av plasshensyn kan vi ikke forfølge Selles og Lakoffs ideer ytterligere i denne teksten. Men vi tror det ligger interessante forskningsprosjekt i forlengelsen av slike resonnemerter. Så langt ser det ut til at den norske idrettsmodellen er basert på en forståelse av hvordan mennesker tenker og beslutter som ikke lenger har støtte i metafor-teori og kognitiv forskning. Den norske modellen gjør derfor aktørene blinde for de endringer som har funnet sted og ute av stand til å foreta nødvendige justeringer av tiltak og virkemidler.

AVSLUTNING

Vi spurte innledningsvis om den norske idrettsmodellen er i utakt med tiden. Vi har forsøkt å vise at det er den. Den norske idrettsmodellen er unik i den forstand at relasjonen mellom idretten og staten i liten grad er blitt endret siden 1957. NIFs posisjon er i perioden styrket gjennom finansieringsordningen. Det er muliggjort gjennom et politisk

system som i liten grad involverer det parlamentariske system når det gjelder politikkiplementering. Dette har hindret innsikt i og refleksjon over idrettens plass og funksjon i det norske samfunnet. Stortinget har hatt et større fokus på virkemidler og tiltak enn å kreve informasjon og kunnskap om hva samspillet mellom de sentrale aktørene faktisk har resultert i med henblikk på aktivitet, anleggsbygging, helse, fellesskap osv. Det ser man i utarbeiding av stortingsmeldinger, Stortingets behandling av meldingene og politiske kamper om endring av tippenøkkelen.

Vi har påpekt at endringer i befolkningens aktivitetsmønster og anleggsbruk viser at den norske idrettsmodellen er i økende utakt med tiden. Det er et misforhold mellom de statlige målene om politikk på feltet og befolkningens aktivitetsvaner og anleggsbruk. Så også mellom toppidrettens utvikling og myndighetenes mål for toppidretten. Den norske idrettsmodellen og dens politiske grunnlag er også i utakt med tiden, i og med at de store helsegevinstene hentes utenfor den organiserte idretten, og da først og fremst i form av egenorganisert aktivitet og gjennom trening på kommersielle treningssentre. Den norske idrettsmodellen og dens politiske forankring er videre i utakt med foreliggende forskning når den tillegger toppidretten en betydning som modell for økt fysisk og idrettslig utfoldelse, som skaper av fellesskapsfølelse og identitet samt som eksempel på positiv prestasjonskultur. Og ikke minst er norsk idrettspolitik i utakt med tiden når man ikke tar inn over seg markedets, dvs. kapitalens, sentrale og økte innvirkning på utforming og realisering av idrettspolitiske visjoner og mål.

Vår konklusjon er at det som rett etter siste verdenskrig var en radikal og framtidsrettet politikk nå er blitt en tilbakeskuende og konserverende politikk til beste for én interesseorganisasjon (NIF og dets særforbund) og i mindre grad for samfunnet generelt og befolkningen spesielt. En dypere forståelse av og kritisk refleksjon over hvordan politikere og idrettsledere tenker ut fra kulturelle fortellinger, rammer og metaforer, kan åpne opp for en endring av politikken med betydelige positive konsekvenser for befolkningens fysiske og idrettslige utfoldelse.

REFERANSER

- Augustad, P. (2011). Vitenskapen som grensesprenger og grensedrager i toppidretten. I: D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 123–138). Oslo: Akilles.
- Augustad, P., & Bergsgard, N. A. (2007). *Toppidrettens formel: Olympiatoppen som alkymist*. Oslo: Novus.
- Bergsgard, N. A. (2011). Å argumentere mot suksess – eller behov for en nyordning? I: D. V. Hanstad, G. Breivik, M. K. Sisjord & H. B. Skaset (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 411–426). Oslo: Akilles.
- Bergsgard, N. A., & Rommetvedt, H. (2006) Når idrett og politikk kolliderer. Feilskjær eller systemendring? *Idrottsforum.org*.
- Bergsgard, N. A., Nødland, S. I., & Seippel, Ø. (2009). For den som har, skal få? I K. Rafoss & J. O. Tangen (red.), *Kampen om idrettsanleggene: Planlegging, politikk og bruk* (s. 125–155). Bergen: Fagbokforlaget.
- Breivik, G. (2011). Norges idrettsforbund som ideologisk maktfaktor og aktivitetsskaper. I: D. V.

- Hanstad, G. Breivik, M. K. Sisjord & H. B. Skaset (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 11–27). Oslo: Akilles.
- Breivik, G. (2013). *Jakten på et bedre liv. Fysisk aktivitet i den norske befolkningen 1985–2011*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, G., & Hellevik, O. (2013). More active and less fit. Changes in physical activity in the adult Norwegian population. *Sport in Society*, (7): 1–15.
- Breivik, G., & Rafoss, K. (2012). *Fysisk aktivitet: Omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet – en oppdatering og revisjon*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Breivik, G., Sand, T. S., Rafoss, K., Tangen, J. O., Thorén, A.-K. H., Bergaust, T. E., & Stokke, K. B. (2010). *Fysisk aktivitet: Omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet (Rapport 2010:10)*. Alta: HIF.
- Delaney, K. J. & Eckstein, R. (2004) *Public Dollars, Private Stadiums: The Battle over Building Sports Stadiums*. Piscataway, NJ: Rutgers.
- Engelbreten, L., & Bahr, R. (2001). Skadelig – men sunt. *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 121(1), 18.0029-2001
- Enjolras, B. (2001) Community-based economy, market and democracy. Retrieved from https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/177639/R_2001_6.pdf?sequence=3
- Enjolras, B. (2003) *Statlig idrettspolitik i Norge og Frankrike (Rapport 2003:8)*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Enjolras, B., & Waldahl, R. H. (2009). *Idrettsdemokratiet: Makt og styring i idretten*. Oslo: Akilles.
- Enjolras, B., Seippel, Ø., & Waldahl, R. H. (2011). *Norsk idrett: organisering, fellesskap og politikk*. Oslo: Akilles.
- Gammelsæter, H. (2011). Fotballkommersialisering uten brems? I: D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 277–293). Oslo: Akilles.
- Goksøy, M. (1992). *Staten og idretten 1861–1991*. Oslo: Kulturdepartementet, Idrettsavdelingen.
- Goksøy, M., Andersen, E., & Asdal, K. (1996). *Kropp, kultur og tippekamp: Statens idrettskontor, STUI og Idrettsavdelingen 1946–1996*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, P. Ø. (2011). *Står Norges skiforbunds monopol på eliteutøvere for fall? I: D. V. Hanstad (red.), Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 259–276). Oslo: Akilles.
- Hanstad, D. V. & Skille, E. Å. (2010) Does Elite Sport Develop Mass Sport? A Norwegian Case Study. *Scandinavian Sport Studies*, 1, 51–68. Retrieved from http://sportstudies.org/wp-content/uploads/2014/01/051-068_vol_1_2010_hanstad-skille.pdf
- Heinilä, K. (1982) The Totalisation Process in International Sport. Paper presented at the Sport and International Understanding. Helsinki.
- Heinzerling, G., & Rommetvedt, H. (2002). Utbygging av idrettsanlegg – planer, penger og partnerskap. I: P. Mangset & H. Rommetvedt (red.), *Idrett og politikk – kampsport eller lagspill* (s. 157–176). Bergen: Fagbokforlaget.
- Heiret, J. O., Korsnes, O., Venneslan, K., & Bjørnson, Ø. (2003). *Arbeidsliv, historie, samfunn: Norske arbeidslivsrelasjoner i historisk, sosiologisk og arbeidsrettslig perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helsedirektoratet (2014) Kunnskapsgrunnlag fysisk aktivitet. Innspill til departementets videre arbeid for økt fysisk aktivitet og redusert inaktivitet i befolkningen. Rapport IS-2167. Retrieved from <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/292/Kunnskapsgrunnlag-for-fysisk-aktivitet-innspill-til-departementet-IS-2167.pdf>
- Hoberman, J. (1992). *Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sport*. New York: The Free Press.

- Huitfeldt, A. (2012) Den norske idrettsmodellen. Retrieved from <http://www.vg.no/nyheter/meninger/idrettspolitikk/den-norske-idrettsmodellen/a/10073807/>
- KKD (2003) Finansiering av statlig idrettspolitikk. Rapport fra det regjeringsoppnevnte Sundbergutvalget. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/finansieringen-av-statlig-idrettspolitikk/id105878/>
- Lakoff, G. (2002). *Moral politics: How liberals and conservatives think* (2. utg.). Chicago: University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226471006.001.0001
- Lakoff, G. (2009). *The Political Mind. A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. London: Penguin Books.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226470993.001.0001
- Loland, S. (2011). Fortjener toppidretten statlig støtte? I: D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 111–122). Oslo: Akilles.
- Meld. St. nr. 26 (2011–2012) Den norske idrettsmodellen. Oslo: Kulturdepartementet.
- Nauright, J. D., & Schimmel, K. (2005). *The Political Economy of Sport*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9780230524057
- Nenseth, V. (2009). En maktens arena? I: K. Rafoss & J. O. Tangen (red.), *Kampen om idrettsanleggene: Planlegging, politikk og bruk* (s. 157–176). Bergen: Fagbokforlaget.
- NIF (Norges idrettsforbund) (2015) Om NIF, <https://www.idrettsforbundet.no/om-nif/rapporter/#>
- Olstad, F. (1987) Norsk idretts historie. Bd. 1: Forsvar, sport, klassekamp, 1861–1939. Oslo: Aschehoug.
- Ommundsen, Y. (2011). *Spesialisere tidlig og plukke talenter – er det så lurt? I: D. V. Hanstad (red.), Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 53–68). Oslo: Akilles.
- Rafoss, K. (2009). Finansiering og forvaltning av anleggsmidler: Konflikter, kompromiss og konsensus. I: Rafoss, K. og Tangen, J. O., *Kampen om idrettsanleggene* (s. 29–51). Oslo: Fagbokforlaget.
- Rafoss, K. (2011). Forvaltning og interessekamp om statlige midler til idrettsanlegg. I: D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 427–446). Oslo: Akilles.
- Rafoss, K. (2012). Et styringssystem i emning: Utforming og implementering av en offentlig idrettspolitikk før 1940. *Heimen*, 49(2), 181–196.0017-9841
- Rafoss, K. (2015) Hall i nord: En studie av beslutningsprosesser, anleggsbruk og idrettsdeltakelse knyttet til bygging av store innendørshaller i lokalsamfunn i Nord-Norge. (PhD). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Rafoss, K., & Breivik, G. (2012). *Idrett og anlegg i endring: Oppslutning om idrettsaktiviteter og bruk av idrettsanlegg i den norske befolkningen*. Oslo: Akilles.
- Riksrevisjonen (2009) Riksrevisjonens undersøkelse av tilskudd til idrettsanlegg (Dokument nr. 3:8 (2008–2009)). Oslo: Stortinget.
- Ringstad, V. (1998) Samfunnsøkonomi 1: Mikro- og markedsøkonomi (4. utg.). Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Rommetvedt, H. (2005). Norway: Resources count, but votes decide? From neo-corporatist representation to neo-pluralist parliamentarism. *West European Politics*, 28(4), 740–763. DOI: 10.1080/014023805002166740140-2382

- Sabatier, P., & Jenkins-Smith, H. C. (1999). Bridging Research and Policy. The Advocacy Coalition Framework: An Assessment. I: P. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process* (s. 117–166). Boulder: Westview Press.
- Schimank, U. (2005). The autonomy of modern sport: Dangerous and endangered. *European Journal of Sport Science*, 2(1), 13–23. DOI: 10.1080/16138171.2005.116877621746-1391
- Seippel, Ø., Strandbu, Å., & Sletten, M. A. (2011) *Ungdom og trening: Endring over tid og sosiale skillelinjer*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Selle, P. (1995) *Idretten og det offentlige: ein familie?* (s. 336–353). Oslo: TANO; København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Selle, P., & Østerud, Ø. (2006). The eroding of representative democracy in Norway. *Journal of European Public Policy*, 13(4), 551–568. DOI: 10.1080/135017606006939291350-1763
- Slagstad, R. (2011). De politiserende embedsmenn. En tradisjon i norsk forvaltning. *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, 88(3), 170–188.
- Statens folkehelseinstitutt (2010) *Folkhelsepolitisk rapport 2010. Framtidens folkehelse – allas ansvar*. Östersund: Statens folkehelseinstitutt.
- St.meld. nr. 14 (1999–2000) *Idrettslivet i endring: Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 41 (1991–1992) *Idretten – folkebevegelse og folkeforlystelse*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Steen-Johnsen, K. (2011). *Særforbund i en brytningstid – mellom byråkrati, kommersialisme og frivillighet*. I: D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 241–258). Oslo: Akilles.
- Storm, R. (2011) Skaber elite bredde? En analyse af aktuell forskning. Retrieved from <http://idrottsforum.org/articles/storm/storm111123.pdf>
- Sælensminde, K. (2007) Helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- Sælensminde, K. (2008). *Positive helseeffekter av fysisk aktivitet: En konkretisering av veien mot mer fullstendige samfunnsøkonomiske analyser*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Tangen, J. O. (1997). *Samfunnets idrett: En sosiologisk analyse av idrett som sosialt system – dets evolusjon og funksjon fra arkaisk til moderne tid (dr.philos.)*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Tangen, J. O. (2004). *Hvordan er idrett mulig? Skisse til en idrettsosiologi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tangen, J. O. (2005). Idrettsanlegg som politisk virkemiddel – virker det? I: D. V. Hanstad & M. Goksøyr (red.), *Fred er ei det beste. Festskrift: Hans B. Skaset 70 år*. Oslo: Gyldendal.
- Tangen, J. O. (2009) Forskning på demokrati og makt i den frivillige idretten i Norge – noen refleksjoner. Retrieved from: <http://idrottsforum.org/articles/tangen/tangen091111.pdf>
- Tangen, J. O. (2013) Å sette pris på golfen. Retrieved from http://www.golfforbundet.no/assets/files/klubb/organisasjon/a_sette_pris_pa_golfen.pdf
- Teigland, J. (2000). The effects on travel and tourism demand from three mega-trends: Democratization, market ideology and post-materialism as cultural wave. Wallingford. CABI, c, 2000.
- Thideman, A., & Winkelman, I. (2013). *Virke trening. Innsikt 2013*. Oslo: Virke Hovedorganisasjon.
- Tranøy, B. S., & Østerud, Ø. (2001). *Den fragmenterte staten: Reformer, makt og styring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Trägårdh, L., Selle, P., Skov Henriksen, L. & Hallin, H. (2013). *Civilsamhället klämt mellan stat och kapital: Välfärd, mångfald, framtid*. Stockholm: SNS förlag.
- Waldahl, R. H. (2009). *Samspill mellom idrett og kommune: Idrettsrådene – organisasjon, rolle og oppgaver (Rapport 2009:6)*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Østerud, Ø., Engelstad, F. & Selle, P. (2003). *Makten og demokratiet: en sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Zimbalist, A. (2015). *Circus Maximus: The Economic Gamble Behind Hosting the Olympics and the World Cup*. Washington: Brookings Institution Press.
- Aars, J., & Fimreite, A. L. (2005). Local Government and Governance in Norway: Stretched Accountability in Network Politics. *Scandinavian Political Studies*, 28(3), 239–256.
DOI: 10.1111/j.1467-9477.2005.00131.x0080-6757